

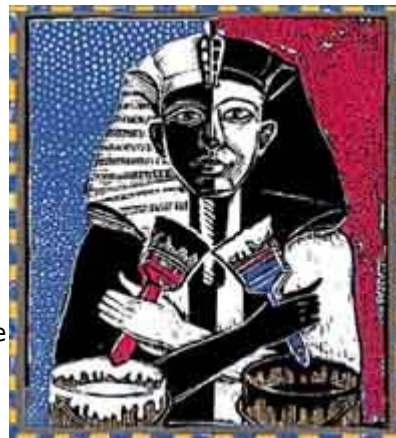
tema broja

Tolerancija iz pozicije moći

Trpimir Matasović

Ima u toj toleranciji poprilična doza patroniziranja – Drugog se, naime, prihvaća ne zbog njega samog, nego zato što ga se, kao pripadnika manjine smatra, jednostavno rečeno – bezopasnim

Vozeći se prije tjedan-dva u sitne sati noćnim tramvajem, svjedočio sam neobičnom prizoru. U tramvaju, nakrcanom više nego u vrijeme najžešće špice, našla su se i dva momka u čiju se punoljetnost ne bih kladio. Bila je tu i boca neidentificiranog, ali nedvojbeno alkoholnog pića – pića koje je očito već bilo konzumirano u nezanemarivoj količini, te je stoga ostavilo popriličan učinak na stanje dvojice momaka. Na istoj stanici kao i intoksicirani dvojac, u tramvaj je ušao i sredovječni tamnopusi gospodin (*Afro-Hrvat?*), smjestivši se, nemajući u teško opisivoj gužvi previše izbora (zapravo, nikakvog), tik do spomenutog tandema. Situacija je bila potencijalno eksplozivna, posebice uzme li se u obzir količina alkoholnih para u zraku. No, umjesto rasističkog dobacivanja, kakvo bi se očekivalo u takvim okolnostima, dogodilo se nešto prilično neočekivano. Opijen ljubavlju prema cijelom svijetu, jedan se od pripadnika naše zlatne urbane mladeži ponešto neartikulirano, ali ipak srdačno obratio gospodinu. I to, da ne bude zabune, na nečemu što je trebao biti engleski jezik. Gospodin je, pak, jasno dao do znanja da sasvim pristojno vlada i hrvatskim – u svakom slučaju bolje nego što je momak u svom stanju artikulirao engleski. Rasprava u kojoj je mladić sveudilj nastojao izgrliti i izljubiti naturaliziranog Zagrepčanina (bez obzira na – relativno – trezvenije odvracanje svog kolege), dok se isti pokušavao izvući iz nelagodne situacije kako je znao i umio, kulminirala je posve *montipajtonovskom* izjavom. Naime, mladac je gospodina optužio za, ni manje ni više, nego – rasizam. Jer, eto, on, *domaći dečec*, njega tako silno voli, *bez obzira* što je crnac, dok mu ovaj, eto, tu ljubav ne uzvraća – implicitno, zato što je *dečec* druge rase.

Izokrenuti rasizam

Što je u ovoj anegdoti bitno? Ne to što se noćnim tramvajima voze (i) pijani tinejdžeri, jer je to općepoznato i, ako već ne pohvalno, onda svakako neizbježno u životu svakog većega grada. Nema ničeg osobito revolucionarnog niti u spoznaji da se istim tim tramvajima voze i predstavnici drugih rasa, jer je i to uobičajeno u svakom većem gradu, pa čak i jednom etnički relativno homogenom kao što je Zagreb. U krajnjoj liniji, možemo ignorirati i mjesto radnje (tramvaj) i vrijeme radnje (sitni noćni sati), jer se sve to moglo mirne duše dogoditi i negdje drugdje usred bijela dana. Ono što mi se čini ključnim jest da je riječ o relativno tipičnom primjeru *izokrenutog rasizma*. Ne mislim pritom na to što predstavnik većine proziva predstavnika manjine za rasizam (premda bi i rasizmi manjina prema većini također bili itekako zanimljiva tema), nego na to da i

prividno *prihvatanje* (ili, u ovom slučaju i doslovno, *prigrlljivanje*) manjina može u sebi nositi elemente rasizma.

Naime, čak i ako zanemarimo element intoksiciranosti, mladac s početka ovog priče svog tramvajskog suputnika ne *prigrlljuje* zato što ga smatra sebi ravnim, pa čak niti *zbog* njegove boje kože (što bi, doduše, također bila neka vrsta *izokrenutog rasizma*, premda nešto bezopasnija), nego *bez obzira* na nju. No, taj *bez obzira* jasno naznačuje da, premda je njezina važnost deklarativno negirana, sugovornikova rasa *jest* bitan element u njegovoj svijesti, što se, uostalom, i izrijekom eksplicira. Kao što to vrlo često biva, u životu tog mladića ovo je zacijelo bila iznimna situacija – teško je, naime, povjerovati da bi isti mladić u svojoj svakodnevnici bio osobito sklon opciji da, recimo, živi u nekoj četvrti u kojoj bi većina stanovnika bila druge rase. Jer, čak i ako je i u trezvenim trenucima jednako *tolerantan*, njegov je diskurs i dalje jasno obilježen sviješću o vlastitoj *poziciji moći* koja proizlazi iz njegovog *većinskog* statusa. Ima u toj *toleranciji* poprilična doza patroniziranja – Drugog se, naime, prihvaća ne zbog njega samog, nego zato što ga se, kao pripadnika *manjine* smatra, jednostavno rečeno – *bezopasnim*.

Skupljanje bodova

Na takvu *partikularnu toleranciju*, koja je, u osnovi, i dalje rasistička, možemo naići na svakom koraku, i to primijenjenu na najrazličitije *manjinske* skupine – pa čak i na žene, koje, statistički gledano, nisu manjina. Koncerti romskih glazbenika uvijek će biti dobro posjećeni, premda ne treba imati iluzija da bi baš svi posjetitelji tih koncerata voljeli vidjeti Rome u svom susjedstvu. Zapravo, mnogi od onih koji u *sigurnom* prostoru koncertne dvorane (u kojem su i dalje fizički odvojeni od izvođača) razdragano *cupkaju* na zvuke *cool* glazbe, inače će i dalje gajiti (i širiti) predrasude o Romima kao "prljavim" ljudima, lopovima, prosjacima i što sve ne. (Doduše, već dosta dugo nisam čuo spominjanje drevne legende o Romima kao ljudima koji "kradu djecu", ali možda se i varam.) Slično vrijedi i za druge *egzotične* glazbenike, ali i one iz bližeg susjedstva. Primjerice, nema sumnje da su mnogi vlasnici skupih automobila iz kojih se u svako doba dana i noći bučno razliježu zvuci srpskog *turbo-folka* istovremeno zadržati šovinisti, koji će, s jednakim žarom kao i Cecu, slušati i Thompsona. (I pritom na njegovim koncertima zdušno pokazivati *koliko je visok kukuruz*.)

Općenito, čini se da u svojoj *partikularnosti* Drugoga prihvaćamo samo kada od njega možemo imati koristi a da pritom naša pozicija moći nije ugrožena. Romi *smrde*, ali imaju *cool* muziku; pederi su *perverzni*, ali se *lijepo oblače* i *fino mirišu*; žene su *glupe*, ali su ipak dobre *za jedno*. Na pravima manjina, socijalno ugroženih, branitelja ili *pletilja*, *vezilja* i *rodilja* mogu se, uostalom, skupiti politički bodovi, čije je skupljanje manje-više vezano uz periode uoči izbora – bili oni predsjednički, parlamentarni, lokalni ili, u krajnjoj liniji, unutarstranački. Osobito je pak zanimljivo kako se redosljed prioriteta obrće kada *većina* govori o samoj sebi: Hrvati možda jesu *činili zločine* (premda je i to izjava koja teško prelazi preko usta), ali su to činili *u obrani Domovine*; Katolička crkva *jest konzervativna*, ali je ipak *naša*; muškarci *tuku žene*, ali *mogla je biti kuš*.

Sažalijevanje nad *bradatim ženama*

Poseban oblik takve *partikularnosti* vidljiv je (ili, bolje rečeno, nevidljiv) iz medija. Mediji se, naime, Drugim bave onda kada treba hiniti *političku korektnost*, pa se onda o manjinama najčešće "pozitivno" piše (ondje gdje uopće postoji spremnost na afirmativnost) u kontekstu u kojem ih treba *sažalijevati*. Ili, pak, kao i u politici, kad bavljenje manjinama ima čisto propagandnu funkciju, kao na Benettonovim *multietničkim* reklamama. No, mediji su i dalje primarno zaokupljeni problemima *većine*, kojoj se, uostalom, primarno i obraćaju. A i u takvim okvirima toj se *većini* nameću poruke koje su rasističke čak i unutar nje same. Seksističko prikazivanje žena kao *pasivnih* seksualnih objekata, nasuprot u svakom pogledu *aktivnim* muškarcima pritom je samo najočitiji primjer. Mediji, naime, osim takve crno-bijele slike odnosa među spolovima nameću kao poželjne i vrlo stroge kanone izgledanja, odijevanja i, općenito, *lifestylea*. Kada ste, recimo, posljednji put u novinama u pozitivnom kontekstu mogli vidjeti sliku sredovječne žene proporcija većih od notornih *90-60-90*, koja pritom još i nije odjevena *po posljednjoj modi* i ne zanima je *jet-set*? Da ta žena bude još i, primjerice, crkinja i/ili, ne daj Bože, deklarirana lezbijka još je

nezamislivije. (Osim možda u rubrici tipa *Život, Spektakli, Vjerovali ili ne* i slično – a i tada je prije riječ o *circuskom* izložku tipa *bradate žene*, a ne o stvarno afirmativnom prikazu.)

Ako smo, dakle, okruženi i bombardirani rasizmom sa svih strana, te mu čak, svjesno ili nesvjesno, aktivno ili pasivno, i sami pridonosimo, pitanje je gdje je izlaz iz takve situacije. Uobičajena aktivistička parola pozivala bi na *toleranciju* prema *različitostima*. No, i ta *tolerancija* zapravo povlači jasnu granicu između *Nas* i *Drugih*. A dokle god bude bilo kakvih podjela na raznorazne *naše* i *vaše*, dotle prave ravnopravnosti i *društvene pravednosti* neće biti. Drugoga, naime, treba prihvatiti ne *zbog* njegove različitosti, pa niti *bez obzira* na nju, nego jednostavno zato što on – jest. 🗨️

